

Відгук
опонента доктора економічних наук, професора
Безуглої Людмили Сергіївни
на дисертаційну роботу Кулиняка Ігоря Ярославовича
«Формування та розвиток інструментарію територіальної спеціалізації
у туристичній сфері національної економіки»,
поданої до захисту у спеціалізовану вчену раду Д 35.052.03
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю
08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

Туризм виступає одним із ключових секторів економіки, здатних забезпечити зростання зайнятості, розвиток інфраструктури, залучення інвестицій та підвищення конкурентоспроможності регіонів. Разом із тим, спостерігається значна нерівномірність розвитку туристичної індустрії в різних регіонах України, що обумовлює необхідність науково обґрунтованого підходу до формування територіальної спеціалізації.

Наукова актуальність дослідження зумовлена потребою розроблення ефективних методів і моделей для ідентифікації та розвитку туристичного потенціалу регіонів. В сучасних умовах глобалізації та посиленої конкуренції на туристичному ринку необхідно впроваджувати інструменти, які дозволяють диференціювати території за типами туризму, враховувати їхні природні, культурні та соціально-економічні особливості, а також забезпечувати ефективне управління туристичною сферою на національному та регіональному рівнях.

В умовах зростаючого попиту на інноваційні та спеціалізовані види туризму, а також посилення впливу глобальних економічних та соціокультурних тенденцій, проведене дослідження є своєчасним та важливим як з наукової, так і з практичної точки зору. Формування системного підходу до територіальної спеціалізації у туристичній сфері сприяє підвищенню адаптивності регіональної економіки, створенню умов для сталого розвитку та інтеграції туризму у національну

економіку як стратегічно значущого сектора.

Із зазначеного випливає, що дисертаційна робота Кулиняка Ігоря Ярославовича виконане за актуальною темою, висвітлення якої є своєчасним та обґрунтовує авторський підхід до формулювання наукової проблеми. Основна наукова задача полягає у поглибленні теоретичних і методичних засад формування та розвитку інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері, а також у розробленні практичних рекомендацій щодо ефективного державного регулювання туристичної діяльності на регіональному та національному рівнях. Тема дисертації повністю узгоджується з Переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок, затвердженим Кабінетом Міністрів України, зокрема у частині розвитку національної економіки через інноваційні та регіональні підходи до туристичної сфери.

Дисертаційну роботу виконано на кафедрі менеджменту організацій Національного університету «Львівська політехніка» в рамках науково-дослідної роботи за темами: «Організаційно-методичне забезпечення формування кластерної моделі розвитку регіонального туризму» (номер державної реєстрації: 0113U005299); «Механізм оцінювання та підвищення ефективності інноваційних процесів» (номер державної реєстрації: 0117U004469); «Управління розвитком туристичної галузі України: соціально-економічний аспект» (номер державної реєстрації: 0120U101506); «Діджиталізація бізнес-процесів суб'єктів туристичної індустрії» (номер державної реєстрації: 0123U102387). Матеріали дисертаційної роботи використанні в розробленні держбюджетної теми Національної металургійної академії України «Сучасні методи та фінансово-економічні механізми управління суб'єктами господарювання регіону» (номер державної реєстрації 0117U002349) та теми дослідження «Методологія управління підприємствами різних організаційно-правових форм та форм власності» (номер державної реєстрації 0107U001146).

Це дало змогу автору у процесі виконання НДР розглянути теоретико-методичні засади оцінювання туристичного потенціалу регіонів, визначити його складові та запропонувати комплексні підходи до планування і розвитку

конкурентоспроможної туристичної індустрії, розробити методику оцінювання інноваційної активності регіонів з урахуванням потреб туристичної галузі, дослідити особливості управління туристичною сферою України в умовах кризових явищ, зокрема пандемії COVID-19, та визначити проблеми й перспективи її подальшого розвитку. Крім того, сформовано модель вибору пріоритетних напрямів розвитку територіальної спеціалізації у туристичній сфері, що враховує туристичний потенціал і спроможність територій та пріоритети національного, регіонального і місцевого рівнів управління відповідно до принципів стратегії смарт-спеціалізації. Отримані результати підтверджують комплексний підхід автора до вирішення наукової проблеми та слугують надійною базою для розробки практичних рекомендацій щодо державного регулювання та стратегічного розвитку туристичної сфери України

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформованих у дисертації та їх достовірність.

Дисертаційна робота відзначається високим рівнем теоретичної та методологічної обґрунтованості. Визначені автором мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження повністю відповідають обраній темі дисертації, а сформовані висновки узагальнюють результати проведеного дослідження та слугують підґрунтям для розробки практичних рекомендацій. Висновки логічно випливають із проведених досліджень, а рекомендації можуть бути застосовані органами державного управління, туристичними організаціями та підприємствами для стратегічного планування розвитку туристичної сфери.

Автор використовує сучасні методи аналізу та моделювання, що дозволяє одержати достовірні результати. За допомогою порівняльного аналізу, синтезу, систематизації та узагальнення розкрито сутність понять «туризм», «туристична сфера», «туристична галузь», «туристична індустрія» (п. 1.1), «туристичний потенціал» (п. 1.2), «туристична спроможність» та «територіальна спеціалізація у туристичній сфері» (п. 5.1). За допомогою методу групування сформовано класифікацію суб'єктів туристичної діяльності (п. 1.1), видів туризму (п. 1.3) та

чинників впливу на розвиток туристичної сфери національної економіки (п. 2.1). За допомогою економіко-статистичного методу проведено оцінювання стану і тенденцій розвитку сфери туризму в Україні (п. 2.2) та розрахунок індексу туристичної пріоритетності (п. 5.3). Методи логічного узагальнення та системного підходу застосовано для формування механізму реалізації державної політики щодо територіальної спеціалізації у туристичній сфері (п. 5.3), виявлення наслідків російсько-української війни на трансформацію туристичних регіонів (п. 2.3), розроблення рекомендацій щодо вибору та пріоритизації розвитку туристичної сфери у контексті смарт-спеціалізації (п. 5.2) та формування теоретичних узагальнень і висновків дисертації. За допомогою економетричного моделювання побудовано моделі виробничої функції Коба-Дугласа для оцінювання ефективності використання ресурсів та визначення ключових факторів розвитку суб'єктів туристичної діяльності (п. 2.1). Бібліометричний аналіз використано для виокремлення тенденцій наукових досліджень туристичної сфери та пріоритетних напрямів розвитку туризму в Україні (п. 2.2) та оцінювання популярності і тенденцій розвитку видів туризму (п. 3.1). За допомогою кластерного аналізу виділено кластери регіонів України за подібністю показників розвитку туризму під час пандемії COVID-19 (п. 2.3), групування і пріоритизацію регіонів за рівнем туристичного потенціалу (п. 4.1) та туристичної спроможності (п. 5.1). Контент-аналіз застосовано для оцінювання популярності видів туризму за пошуковими запитами в Інтернеті (п. 3.2), нормативно-правових документів з управління туризмом (п. 3.3) та стратегій розвитку регіонів України (п. 5.2). Методи ранжування використано для впорядкування регіонів за «шириною територіальної спеціалізації» та видів туризму за «насиченістю територіальної спеціалізації» (п. 3.3), а також для групування регіонів за індексом туристичної пріоритетності (п. 5.3). Матричні методи застосовано для SWOT-аналізу пріоритетних видів туризму (п. 4.3), визначення векторів стратегічного розвитку напрямів спеціалізації і територіальної спеціалізації у туристичній сфері (п. 4.3; п. 5.1). Метод аналізу ієрархій використано для вибору та ранжування пріоритетних напрямів спеціалізації території (п. 4.2). Для наочного подання результатів дослідження

застосовано графічні та табличні методи, а картографічний метод використано для просторового аналізу географічно прив'язаних даних.

Теоретико-інформаційною основою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів з проблем формування та розвитку інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки, матеріали періодичних видань, закони України, постанови Кабінету Міністрів України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, національні та іноземні нормативно-правові акти, публікації, які проіндексовані у міжнародній наукометричній базі даних Scopus та розміщені в електронному архіві наукових періодичних видань України Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, інтернет-джерела, результати власних досліджень. Розроблені положення та наукові результати дисертаційної роботи були оприлюднені та обговорені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Робота має чітку та логічну структуру. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Кожен розділ послідовно розкриває об'єкт і предмет дослідження, описує методичні підходи, аналізує стан територіальної спеціалізації в туристичній сфері України та формує науково обґрунтовані пропозиції щодо її розвитку. Загальний обсяг дисертації становить 585 сторінок. Обсяг основного тексту – 410 сторінок. Робота містить 92 таблиці, 89 рисунків, 30 формул, список джерел із 583 найменувань, а також 29 додатків.

Наукова новизна положень, сформульованих у дисертації.

У роботі вперше розроблено метод контент-аналізу територіальної спеціалізації туристичної сфери України на основі комплексної систематизації даних за чотирма складовими: згадування видів туризму у наукових публікаціях, інтерес користувачів через Google Trends, кількість пошукових запитів у Google та згадування у Стратегіях і програмах розвитку туризму областей. Запропоновано концептуальну модель вибору туристичних напрямів (природо-, культурно- та сервісно-орієнтованих) за матрицею «туристичний потенціал – туристична

спроможність території», що дозволяє визначати спеціалізацію регіонів і управляти розвитком туризму. Побудовано модель визначення пріоритетних напрямів розвитку територіальної спеціалізації з урахуванням національних, регіональних та місцевих пріоритетів у контексті стратегії смарт-спеціалізації.

Удосконалено класифікацію видів туризму, додавши ознаки «за доступністю» та «за компонентом туристичного потенціалу», розширено класифікацію за метою подорожі, виділено релятивістський та екзотичний туризм. Удосконалено підхід до групування та пріоритизації регіонів через кластерний аналіз розвитку туристичного потенціалу, а також методику вибору стратегії розвитку та оцінки пріоритетності видів туризму на місцевому рівні через аналіз туристичного потенціалу, SWOT- та MAI-аналіз і метод FQC. Запропоновано метод розподілу державного фінансування розвитку туристичної сфери відповідно до рівня пріоритетності розвитку туризму на території.

Набуло подальшого розвитку понятійно-термінологічний апарат територіальної спеціалізації у туристичній сфері, уточнено сутність базових дефініцій, комплексно розглянуто зміст туризму на трьох рівнях (турист, суб'єкт туристичної діяльності, держава), вдосконалено теоретичні засади ідентифікації тенденцій розвитку спеціалізованих видів туризму через бібліометричний аналіз публікацій у Scopus із використанням показників «кількість згадок» і «загальна сила зв'язку». Розширено інструментарій державної політики з урахуванням системи цілей, заходів і взаємодії органів влади на різних рівнях для стимулювання розвитку пріоритетних видів туризму відповідно до специфіки території та рівня її туристичного потенціалу.

Теоретична і практична цінність положень, результатів дослідження та висновків дисертації.

Теоретична цінність роботи полягає у розвитку наукових підходів до територіальної спеціалізації та систематизації методів оцінки туристичного потенціалу.

Практичне значення результатів дисертаційної роботи полягає у можливості

використання запропонованих автором рекомендацій для вдосконалення стратегічного управління розвитком територій, регіонів та територіальних громад України шляхом обґрунтованого формування їхньої спеціалізації у туристичній сфері. Результати роботи можуть бути впроваджені в діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, суб'єктів туристичної діяльності, а також слугувати базою для розробки стратегій та програм розвитку туризму. Окремі положення дисертації вже використано у практиці: Львівської ОДА – для вибору пріоритетних напрямів розвитку туризму в області; департаменту освіти і науки Дніпропетровської ОДА – для оцінювання туристичного потенціалу регіонів та удосконалення освітніх програм; органів місцевого самоврядування (Дрогобицька, Яворівська, Верховинська, Коломийська, Славська та Козівська громади) – для моделювання стратегій розвитку туризму та визначення пріоритетних видів туризму; ТОВ «Туристична компанія «АМОРЕ» – для контент-аналізу територіальної спеціалізації у туристичній сфері. Результати також застосовано в рамках міжнародних проєктів Erasmus+ Jean Monnet Module 101085171 («Європейський досвід популяризації історичної спадщини та культурного туризму») та Вишеградського гранту № 22130195 («Співпраця у просуванні історико-культурних туристичних напрямів в Україні та країнах Вишеградської четвірки»).

Основні положення дисертації використовуються у навчальному процесі Національного університету «Львівська політехніка» при викладанні дисциплін «Маркетинговий менеджмент у малому і середньому бізнесі», «Дослідження ринків» та «Управління комунікаціями туристичних організацій» для студентів бакалаврського та магістерського рівнів.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій.

Основні положення дисертації висвітлені у наукових статтях, матеріалах конференцій та опублікованих документах, що свідчить про активну наукову роботу автора та обговорення результатів у науковій спільноті.

За темою дисертаційної роботи опубліковано 102 наукові праці загальним

обсягом 106,6 друк. арк. (з яких особисто автору належать 35,7 друк. арк.), зокрема: 7 статей у виданнях, що індексуються у наукометричних базах Scopus та Web of Science; 46 статей у наукових фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз та 2 статті у інших виданнях України та журналах інших держав; 8 монографій у співавторстві; 35 публікацій у матеріалах конференцій (з них 4 публікації в матеріалах конференцій, що індексовані у міжнародній наукометричній базі Scopus); 3 навчально-методичні посібники та 1 підручник.

Усі наукові результати, викладені у дисертації, отримано й опрацьовано автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі використано лише ті ідеї, положення і розрахунки, які є результатом особистої роботи здобувача і становлять його індивідуальний внесок.

Дотримання принципів академічної доброчесності.

Дисертація не містить ознак порушень академічної доброчесності. Текстові запозичення подаються з посиланням на відповідні джерела. Дисертація та опубліковані праці відповідають принципам академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, слід зазначити, що вона містить низку тверджень, які, на наш погляд, можуть слугувати підґрунтям для дискусії та зауважень:

1. Робота перевантажена численними визначеннями понять і описами методик, у той час як недостатньо уваги приділено конкретним практичним рішенням, прикладам і прикладному аналізу. Зокрема, у розділі 1, п. 1.1 наводиться значна кількість дефініцій «туризму», п. 1.2 містить надмірну деталізацію поняття «туристичний потенціал», у п. 1.3 подано розширену класифікацію видів та підвидів туризму. Було б доцільно надати більше прикладів застосування класифікацій та методик у конкретних регіональних умовах, а також проаналізувати, як визначені категорії туристичного потенціалу та види туризму

впливають на формування територіальної спеціалізації та розвиток туристичної інфраструктури України.

2. У підпункті 2.1 наведено загальну типологію чинників, що впливають на розвиток туристичної сфери. Водночас у роботі недостатньо акценту на чинниках, які є найбільш релевантними та специфічними для українського контексту. Доцільно було б виокремити та проаналізувати чинники, що мають ключове значення в умовах післявоєнного відновлення, економічної трансформації, безпекових викликів та євроінтеграційних процесів. Такий фокус підвищив би прикладну значущість дослідження та забезпечив більшу відповідність сучасним національним потребам.

3. Автором у кластерному аналізі (с. 291-298, с. 361-363) застосовано метод Варда та метод одиничного зв'язку. Водночас у роботі відсутнє обґрунтування вибору саме цих методів і пояснення, чому вони є більш придатними або ефективними порівняно з іншими методами кластеризації. Доцільно було б представити аргументацію щодо переваг обраних методів для конкретного досліджуваного масиву даних і специфіки територіальної спеціалізації у туристичній сфері.

4. В удосконаленому автором методі вибору стратегії розвитку та оцінювання пріоритетності видів туризму на місцевому рівні (рівні територіальних громад) (п. 4.3) доцільно було б також враховувати фактор сезонності, оскільки сезонний характер туристичного потоку значною мірою впливає на нерівномірність завантаження туристичної інфраструктури громади та ефективність функціонування підприємств туристичної сфери.

5. Незважаючи на безперечну наукову цінність запропонованої концептуальної моделі вибору природоорієнтованих, культурно-орієнтованих та сервісно-орієнтованих туристичних напрямів на основі матриці «туристичний потенціал території – туристична спроможність території» (с. 365-371), варто відзначити її недостатню апробацію в умовах сучасних викликів. Зокрема, у роботі не простежується перевірка моделі на оновлених даних, що відображають трансформацію туристичного потенціалу та туристичної спроможності регіонів

України в умовах воєнного стану.

Підсумовуючи, слід зазначити, що наявні дискусійні положення, зауваження та недоліки відображають складність і багатогранність досліджуваної проблематики, не зменшують наукової цінності дисертації та не впливають на загальну позитивну оцінку роботи Кулиняка І.Я.

Дисертація є кваліфікованою науковою працею, виконаною автором особисто, відзначається логічною структурою та послідовністю викладу, містить науково обґрунтовані теоретичні результати та методичні положення, які мають практичну значущість для держави.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота, виконана Кулиняком Ігорем Ярославовичем на тему «Формування та розвиток інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки», є самостійним науковим дослідженням, присвяченою актуальній проблемі розвитку територіальної спеціалізації у туристичній сфері, і містить оригінальні підходи до розв'язання теоретичних та практичних питань стратегічного управління туристичною індустрією. Представлені в дисертації наукові положення, висновки, рекомендації та пропозиції поглиблюють теоретичні засади та практичні аспекти формування ефективних управлінських рішень щодо розвитку туристичної спеціалізації територій та регіонів і пройшли апробацію на науково-практичних конференціях. У публікаціях здобувача знайшли відображення всі ключові положення дисертації.

Зміст дисертації повністю відповідає визначеній меті, наукові завдання, поставлені здобувачем, вирішені в повному обсязі, а мету дослідження досягнуто. Основні положення дисертації містять елементи наукової новизни, рівень яких визначено коректно. Структура та обсяг роботи відповідають установленим вимогам, а реферат ідентичний за змістом з основними положеннями дисертації та дає повне уявлення про виконане дослідження.

Тема та зміст дисертаційної роботи відповідають профілю спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, а також вимогам

пунктів 7-9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197. Дисертаційна робота Кулиняка Ігоря Ярославовича заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

**Опонент,
завідувач кафедри туризму
та економіки підприємства
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»,
доктор економічних наук, професор**

Людмила БЕЗУГЛА

Підпис Безугої Л.
засвідчую:
вчений секретар
Вченої ради
Калюченко

